

Теодор Кузяк

Вродил ся 25 грудня 1926 р. в Бортным з мамы Улианны з Дутканичів і няня Онуфрия. Закінчыл основну школу в Бортным і рішыньом няня мал поступити в горлицку гімназію, остати єдным з горлицкых бурсаків. Перешкодила тому война. В місце гіманзіі, Федор трафил до рільничой школы (Landwirt Schule), але праві пред ей закінчыньом остал покликаний до Бавдінсту і вывезений на примусовы роботы до Австриі, де робил до зимы 1944 р. в бавера. Пак з інчыма примусовыма робітниками превезений был до копаня окопів на Мадяры. З групом спілтовариши повело ся му втечы і дотерти на ленію фронту під румунском границьом. Перешли до Росияків і остали втілены до Червеной Арміі. Кузякови повело ся довоювати до кінця войны без векшого шванку і вернути в рідне село, де ждала родина. В 1947 р. остал переселений з родином до села Лісец к. Любіна. На Заході скінчыл професийну гандльову школу і робил в ріжных фахах - в лісі, в меліорациі, в уряді гміны (як референт), в выділі фінансів (як податковий поборця), в гандлю. В Лісцю тіж, іщы пред покликаньом УСКТ, зорганізувал він разом з інчыма Бортнянами театральну групу, котра выставила Гунянкову песу *Шолтыс* і Русенків *Вертен в Карпатах* (грал в ним ролю Амроза). Під конец пяддесятых років вернул ближе Лемковины і осіл в Ряшові. В гідній мірі заангажуваний был в діяльніст Лемківской Секциі пру УСКТ. Потім спіддял при організуваню Лемківскых Ватр. Актывні діял в Раді Музею Лемківской Культуры в Зындрановій. В девятысятых роках купил собі хыжу в рідным Бортным, де часто приезджат і творчо працуе

Кузяк єст талановитым гумористом і епіком. Выявлят він велике привязаня до дрівбниц і нюансів, котры рішают о атмосфері і духу представленого образка. Його талант находит выслів так в творах пера, котрым малює, як і пензля, котрым оповідат. Малюваньом выріжнил ся уж як школяр. Своі оповіданя і гуморескы зачал публикувати в пяддесятых роках в "Карпатській Руси" а пак долги рокы друкувал іх на "Лемківській Сторінці" не лем під своїм назвиском, але і як Нестер Чепіга, Юрко Бортнянскій, Гриц Быбель. Окрем оповідань надсилал на Сторінку тіж фолклорны, полемічны, критычны статі. Накладом выдавництва "Наша Загорода" вышла друком в 1999 р. перша збірка оповідань Кузяка *Давно, то были часы...*, а в 2001 р. вышла друга збірка *Догасаюча Ватра*.

Творы друкують ся за збірками: *Давно, то были часы...* (*Таке было моє дитинство, В уйчыны, Мали лемкы тверды головы, Потоп*); *Догасаюча Ватра* (*Ружана ци Томко, Сафат в раю*).

Таке было моє дитинство

Коли я ся вродил? Того не памятам, бо товды был єм іщы барз малий. Але з оповіданя старшых довідал єм ся, же было то в зимі. З мого народжыня хыбаль нихто ся не тішыл, бо діти в хыжи родиче мали юж кількоро. А, же я гмерати не хтіл, так треба было робити якісы кстины. Няньо пішли до нанашкы Євкы, попросили ей за хрестну маму, а потім до нанашка Сандра, жебы были за хрестного вітця, бо колиси было інакше, як тепер, бо тепер просят двое: лем хрестну і хрестного, а перше то крім хрестных, кликало ся іщы веце таких звычайных кумів, кількох або і кільканадцетьох, лем треба было уважати, жебы число кумів не было паристе. До ксту, належало просити і тых кумів, котры были при ксті попередніх діти. Обовязком хрестного вітця, было піти по селі і просити в імени родича, до ксту. Так мій хресний отец, нанашко Сандер, записал собі на картку тоты особы, што іх няньо му подали, вділ нову гуню і пішол просити; заходил до хыжы і по привитаню ся выповідал таку формулу: "Казал

вас кум Митро Чепіга барз красні просити до кресту святого". Одмовити не было вільно, бо был бы то великій гріх. Так каждый запрошений брал міру леняного полотна, як крижму, і ішол до церкви на хрещення. Од того часу был юж для родичів кумом, а для народженого і окщеного - нанашком.

Для мене родиче хтіли дати імя даякого порядного святого, наприклад: Михал, Федор або Андрий. Але втовды нашы священники не дозволяли, жебы собі кождий выбрал імена, які лем забagne. Не то што гнес, што си выбирают якісы Артуры, Кжиськы, Роберты, Збышкы, Зьдзіхы... Втовды наш парох о. Алексій звідал ся няня, коли ем ся вродил, няньо подали число. Так о. Алексій зазрил до календаря і рече: даме му на імя Спіридон, бо таке імя стоїт в нашым церковным календарі. Ани няньови, ани хресным того імя ся не сподабало і зачали просити о. Алексія, жебы інче імя дати, але егомосьць нияк ся не хотіли згодити. Аж, як няньо повіли, же підут му на яр цілий ден быками орати - тот аргумент трафил парохови якоси до переконання, бо подумал хвилию і повіл: "О...даме му на імя Нестор, то барз гарде імя". Лем нанашка Євка іщы ся звідала, ци тот Нестор был добрым святым. "А якже! - обрушыл ся егомосьць - та преці Нестор - то барз добрий святий, і то наш рускій, великій літописец, жыл в Києві, в Печерській лаврі і ціле жытя лем писал, молил ся і постил, але што ти буду пояснял, кед ты глупа і темна баба".

Но, і окстили мя: "Крещает ся раб Божий Нестор", а потім одбыли ся кстины, а дале то ем собі помаленькы ріс. Як мі минуло штыри рокы, то юж дашто ем запамятал з тамтых часів. Знам, же ем ходил в пачісній кошели, такій до колін, а як мі было пят років, то памятам, як мі мама вшыли першы ногавкы. Ой, якій я был задоволеный і гордый з той "поді", же юж мам гачы і не блискам голым задом. При тым важне было і то, же як ем в дачым завинил і мусіл достати по заді, то юж не по голым, як перше. Од того часу то юж мі роботу даяку вынаходили, а то куры не пушати на гряды, або до зерна (як юж приставало), а то гуси пасти, або коровы зо старшым братом. Так было в літі. Но, в зимі то не было для мене работы. На санках то дуже ся ем не возил, бо не позволяли, же керпці дру. Так треба было сидити в хыжи, де мал ем своє місце на пецу, а пец был великій, занимав 1/4 хыжы, а хыжа была курна, без комина. Як мама палили в пецу - то полемін бухал аж над челюсти, а іскры летіли високо, аж до чорной од саджы повалы. А дым опадал ниже і ниже, аж по вікна. В повалі была квадратна діра, звана вожницом, котром дым выходил на під, але не вшыток дым ся містил в вожници, то треба было отворяти двері і пушати го до сіни. Як в пецу юж ся выпалювало, то заперало ся двері і вожницю, втовды в хыжи было теплицько. Над пецом были дручкы, які звано грядка, де складали сухы дырва до підпалюваня. Часто сушыли ся там лісовы оріхы або буков (насіня бука), зас на закіпченым трагаі вісіли вінці честку, цибулі, часом солонина або і округле сало, стиснене двома дощечками.

Там на пецу, в куті під грядком было моє місце. То был найвыжший пункт в хыжи. Од тамале я обсервувал, што ся в хыжи діє. Зимом приходили до нас бабы і дівкы з куделями прясти. Пряли переважно лен (бо волну то пряли хлопы). Мама давали ім сушених сливок або грушок "на слину", но бо лен мусіло ся слинити, інакше не давало ся прясти. Я сидил на пецу і прислухувал ся, як бабы пльоткуют і кляпачом стругал собі патычкы, бо хотіл ем дашто "змайструвати". Пробувал ем выстругати або лжыцю, або веретено. Лем же мі з того струганя нич не выходило. Найчастійше кінчыло ся покалічынью пальци і втовды было дуже врялку і плачу на цілу хыжу. Мама стігали мя з пеца і заливали рану камфіном. Кров тамували, прикладаючы до раны чорного хліба, завязували даяком шматком, одберали кляпач, на конец давали по хырбеті пару "бухняків" і на пару дни (покля ся не загоїло) был спокій зо струганьюм.

В зимі то нашы уці ся котили і мали зме малы ягнятка, котры няньо вносили до хыж. Я іх барз любил, нераз брал ем таке ягнятко на пец, закрутил го до рянды і спал з

ним. Лем, же таке ягнятко часто цикало, то смрід парувал з нагрітого пеца, же тяжко было вытримати в хыжи. Втовды ягна мі одбєрали, а часом і приложыли дачым.

А як на яр сніг згынул, то гнали зме уці і ягнятка пасти. Барз єм любил ходити з уцями. Гнали мы в поле разом з пару хыж, а пасло ся всяди, бо был такий звычай, же до св. Юрія можна было пасти, де ся хотіло. Наш сусід, Данько, то мал велику рогату козу, котра добрі ся доіла, а іщы ліпше знала бости. Пасла ся з уцями, але николи не позволила, жебы ей інча уця або коза выпередила ішла перша по переді стада. Бывало, же нарвали зме ріжного весняного квітя, сплели вінец і привязали козі на рогы - так гнали до села. Робили то переважні в неділю або в свято. Єдного разу женеме дорогом уці з поля, а коза з тьма гірляндами на рогах іде передом, гонорово, а ту люде ідут як раз до церкви, а єден з парібків кричєт:

- О, смотрє ле, яка то молодиця іде! - і показує Данькову козу. На то Гнат Антонів, што вертал з нами, одрече:

- Певні, же молодиця! Як хцєш - то можєш ся з ньом женити. Го, го, го! - рєгоче. І вшыткы ся сміют.

- Иой, вы смаркачы! Я вам зараз дам.

Втічєме аж ся курит за нами.

В яр была тіж інча розрывка для хлопчысків. Ходили зме по кряках і лісиках глядати воронячых гнізд. Ворін в нас не бракувало, а робили людьом шкоду; забєрали малы курята, на поли нищыли засівы. Як ся высмотрило на дереві гніздо, то єден з нас вдрапувал ся там, забєрал яйця, клал іх під шапку і злазил на землю. Памятам як в єдну неділю вертаме з такої выправы, а кождий має по пару воронячых яєц по кышенях. А ту як раз ідут до церкви три дівкы-парадниці. Убраны в вышываны горсєты і плісєваны спідниці. Ідут так гонорово, задами крутят, в ліво і в право, а такы весєлы, бесідуют штоси мєдже собом, а што кус то хі, хі, хі! А мы, давай зза верб метати до них воронячыма яйцями. Дівчата наробили крику, потім плачу, бо зме лахы ім барз забабрали. Ма ся розуміти, же поскаржыли родичам. Ой дістал я втовды, дістал! Барз долго памятала ся мі тога Квітна неділя. До Провідной, сині пругы з тіла не зникли.

Прєз літо юж єм был такым малым "югасом", бо пішол пасти уці і худобу гєт там в горы, де до стаянок або кошарів выганяло ся статок на ціле літо. Там зме мешкали цілий час, а спало ся в комірках при стаянках, а як был то кошар - то в колибі, яка стояла при кошарі. Занятя там было таке: рано, до дня доіло ся уці (молоко забєрали до села), потім іли сніданя, клали до торбы даяку мєриндю і выганяли статок на паствиска. Там треба было пильнувати і перед волками, і перед тым, жебы не пішло на чуже паствиско, або в панскій ліс. В полудне зганяло ся до кошарів і зас ся доіло. В час полудньовой перєрвы ходили зме грабати сухє листя на постєліня під худобу, вышмарити гній.

По полудни зас ся пасло до вечера. Потім доїня, і юж можна было вечеряти і спати, але коли была погода - то не ішло ся зараз спати, бо приємно было посідити при огни і до пілнocy. Слухали зме як старшы оповідали ріжны байкы о страхах, о збійниках і інчых річах.

А як мі ішол сємий рік, то мама єдного дня убрали мя в чысту кошєлю і ногавкы, котры перше вымаглювали рамачом, взяли до дзьопы піл копы яєц і пішли зо мною до учителя записати мя до школы, хоц не барз єм мал на того охоту. Але што робити, няньо купили мі табличку, рисік і буквар, а мама вшыли з пачісного полотна торбу, вложыли до ньой ціле "выпосажыня" і піл ярчаной адзимкы.

- Ід, гварят - а вчый ся добрі, бо як ніт, то попамяташ!

Но і так зо страхом Божым, пішол єм разом з ровєсниками до школы "здобывати освіту". Лем, же наука на початку не барз мі ішла, бо наш учитель "вбивал" нам ей переважні при помочи грубого лозинового прута, так же, страх перед кыйом не давал

мысліти о науці. В школі не обышло ся без бід вшелеяких. Раз єм ся побил з Теличковым Фецьом. Праснул єм го торбом по голові так, же з мойой табличкы лем рамкы остали. За то-м достал порядні од учителя лєнійком. Не за то, же єм табличку розбил, але же Фецьови набил на голові гуз великості курячого яйця, а за табличку, то юж няньо всыпали пару ремени. Далеко было весільше, там на убочах гірських пасти статок, як ходити до школы. Тепер моє "югасуваня" мало місце лем в вакаціі. Там на полонині єм ся чул як рыба в воді. Але і в школі не было аж так нудні, бо мы потрафили собі найти розрывку. Робили зме карты. З ріжных пуделок вирізувало ся картоныкы, рисувало, малювало кредками і карты готовы. Не были то, што правда, "пятнікы", а грало ся ними добрі. Грали мы в "око", "фербля", а же гроши не было - то на біб або орїхы, хоц часом тіж на грошы, але были то безвартістны "мелійоны" - польскы маркы, або австрійскы грайцарі.

Єдного разу учитель зробил нам в школі ревізію в наших торбах і сконфіскувал карты, якы нашли ся зараз в пецу. Но і конец газарду. Были тіж інчы занятя. З хабзины (чорний без) робили мы такы пукавки. Кулькы до них робили зме з клаків леняных (гірше прядило). Клача треба было формувати в кулькы і добрі слинити. Цілювало ся з пукавок до чого небуд, лем трафити было тяжко. В школі стріляли еден другому в карх або в ухо. А Васьо Півторак стрілил так, же мало око Ваньови Крупці не выбил. Зробил ся крик, зараз вкročыл учитель і казал пукавки здати і шмарити в пец, а горіли аж дудніло. Нам вліпил по пару кыів, же ся стріляня з пукавок одохтіло. Мі ся сподабала проца, лем в тамтых часах не было гумы де взяти.

Іцків Самуль мал процу. Мал родину в місті, то од них достал. Повіл мі, же продаст, але я зас не мал гроши. Но, Самуль повіл, же як му принесу сушєных сливок, то проца буде моя. Вкрал єм дома кус тых сливок, але Самуль повіл, же то мало, і процы не дал, а я боял ся бїльше вкрасти, же мама познают, бо то юж была яр і сливок остало по зимі не дуже, бо прецін ся зіло; бо і на юху ся брало, і до панцаків клали, і на перогы, а і такы сухы ся грызло. А ту виджу в нашым садку, же на пару сливковых деревах на голых галузях видно сливки, котры не зорвано в осєни, а не впали на землю лем мороз іх зморщыл і вісят сой дале высьхєны. То я зараз вліз на єдно дерево, потім на друге, обірвал і вымішал зо сливками тыма, што-м вкрал з коморы. Занюс до Самуля, котрий повіл, же іщы кус за мало, але процу мі дал.

Ей! Як ся з ньой добрі стріляло! Назберал я собі полны кышені такых файных округлых камєників, званых градівкы і стрілял де лем хотіл. Гнет дішол я до такой вправы, же з дост далекой одлеглости трафлял до пса, кота, Гершкового індика, до кур, до голубів на калєниці. А коли-м ішол до школы - то вшыткы псы мя познавали, бо підвивали хвіст під себе і втікали як найдальше од мене. В школі сіджу собі в остатній лавці і обсервую. В переді сідит Семан Бігунів, оскрябує ся по голові і позіват на цілу гамбу. Я по тихы вынимаю з кышені кістку з терок, накладам до процы, натігам і пац го, просто в карх. Семан підскакує, якбы го хто кропом напарил, гравчыгг. Озерат ся, а я нич - удаю, же чытам.

По якісым часі гума ся гвірвала, завязал єм мотузком, але то юж не было то. Реклямація в Самуля тіж нич не дала; повіл, же або за сильно єм натігал, або за великыма камєниками стрілял. Надмінил при тым, же сливки не были добры.

Іздил од часу до часу од села до села худым конятом запряжєным до воза такій собі гандляр, што звали го онучар. Він скупувал шматы і старє непотрїбнє юж желізо, по гнесьному "злом". Правду повісти, то він не купувал за грошы, лем вымінял на товар: горнята, таніры, іглы, аграфкы, брошкы, свиставкы, ножкы і інчы річы. Як іхал през село, то кричал: "Гей! Онучы! Давайте онучы, што тримате на кучы!", або "Гей! Бабы і дівкы, давайте поділкы, збабраны, засьцяны, сім років не праны". Онучар не брал шмат з купчого полотна, лем домотканє, з лєну або з конопель. Мі ся барз

сподабал в онучаря такій ножык "рыбка" і глиняний пташок, такій, што як ся му дуло під хвіст, то свистал. Назберал ем шмат, але іщы было за мало, втовды вернул ем ся до хыжы і взял добры іщы, няньовы пачісны нагавкы, пару старых підків і чересло од плуга, за што достал ем "рыбку" і тогу свиставку. Тішыл ем ся, свистал собі, аж мі колеги завидували. Але недолго дома зуважыли, же нее нагавок і чересла. Няньо "высвистали" мі бичом так, же барз долго ем того "свистаня" памятал.

Потім пришол час, же вшыткы з клясы зме мали іти до першого причастя. Приготовляны мы были долго, бо наука релігії втовды была обовязкова і одбывала ся в школі. До сповіди був вызначений ден. Было нас дост гарді, то ішли хлопці осібно і дівчата осібно (до причасти разом). Сповід мала быти по полудни, а мы хлопці зышли ся коло церкви скорше, священника іщы не было, то мы зачали ся забавляти в ріжны gry, а потім дішло до биткы. Єдному гузікы од гунькы одорвали, другому розбили ніс, гармідер зробил ся такій як в псярни. Надышол на то священник і як закричыл: "То што вы робите, біснуваты! То так приходит ся до святой сповіди? Не буду такых сповідати, вон до дому! Заран прийдіт, но смиренно зо страхом Божым". Але і так на другій ден по сповіди дрылил ем Кундратового Феця до копривы, бо мал ем зліст на нього од давна. Хтоси о тым донюс егомосцьови, котрий зараз взял нас обох "до рапорту". Мусіли зме ся з Фецьом перепросити, дарувати сой вины, іщы раз ся высповідати, а за покуту выгварити три раз "Отченаш", три раз "Богородице Діво", раз "Царю небесний" і раз "Вірую". Ага! Іщы вдарити дванадцет поклонів перед Казанском іконом Богоматери. Але юж зараз по причасти Фецьо повіл, што мі не подаруе того дрыліня в коприву. Треба признати, же слова дотримал.

В часі вакаций, то як ем юж споминал, цілий час было ся в горах з уцями і худобом, часом як не были дома потрібны, выганяли на паствиско коні. Была то для нас втіха, бо могли зме на них іздити, але і того скінчыло ся битьом, бо няньове дізнали ся, же коні заміст ся пасти, то мусят під нами цілий час цвалувати. Так, же нашы забавы в ковбоів скоро ся скінчыли.

Трафляло ся не раз, же на нашы паствиска заблукала ся худоба з другого села. Втовды тоту худобу зганяло ся до свого села, до вйта, або оддавало ся "гайтовому". Гайтовий, то был такій урядник, котрого рік-річно выберала громада. Його обовязком было давати позір, жебы худоба не входила дакому в шкоду, або на "гайницю". Але што таке гайниця? Гайниця - то было поле, переважні паствиско того газды, котрий не гнал там худобы пасти, бо хотіл выкосити, або продати. Так перед выганяньом на паствиско худобы през інчых газдів, ішол своє поле "гаіти". Гаіня полігало на тым, же брал газда наламаных галузок і втыкал вздолж меджы свого поля в землю. Было то знаком, же на його поли пасти не вільно. То было святе право і якбы гайтовий споткал на гайници чыісу худобу, то мал право ей "заяти", то значьг - загнати до вйта, а там юж сходили ся радны - "уряд", котрий покладад кару на власника худобы. Як ем юж згадад, же не раз з сусіднього села приблукала ся худоба, котру зме заганяли до вйта, за што доставали зме на цукеркы. Но і дішло до того, же мы не раз підкрадали ся на терен сусіднього села і, корыстаючы з неувагы пастухів, "занимали зме" пару штук худобы і гнали до нашого вйта, же то нибы была на наших паствисках. Але вшытко до часу. Сусіде гнет ся спостерегли в чым річ і наступным разом так нас погнади, же ледво зме втекли.

А як нам было по яких десят років, то зачали зме курити, не думайте, же дуган, на то не было нас стати. Курили зме листя з бука або з компери (сухе), але найліпше ся курило луб (кору) з ядлівця. На старых ядлівцях луб был сухій, то ся го зоскрывувало, закручало в папір і ся курило, а запах был красший як гнесні ментольовы. Можна тіж было курити стары "конячкы", то ест кінскій гній, такій з глонішнього року, што лежал долго на паствиску выполоканий дощом. Але конячкы то ся курило лем товды, як нич

ліпшого під руком не было. Затігати то мы ся не затігали, не знали зме ішы той штуку, але курили зме поважні, як стары курякы, пушали дым то гамбом, го носом і частогусто сплювали так, як го стары при куріню робили. І хоц наша паствискова "трафіка" была засібна в "дуганы", бо од конячок по ядлівцьову кору, але з часом то юж деколи підкрадали няньови "бакуну" і пробували зме курити правдивий дуган і хоц ріжниці медже дуганом зме ниякой не виділи, то кождий гварил: "Го! го! То ест дуган! А якій міц! Аж мило закурити". І я не хтіл быти гірший од другых, то тіж часом "підберал" ем няньови дугану. Раз няньо зауважыли, же дуганчак ім скоро "худне". Зревідували кышені старшых братів, але нич не нашли, хоц по мі ся найменше сподівали, но, на всякій випадок обмацяли мою гуньку і нашли "жмінку" файкового. Зараз вхопили ремін, на котрым голяк острили, а был то добрий ремін - австрийска войскова "купля". А, же я был близко двери, то удало ся втечы. Пару дни оминяв ем няня з далека. Так ся якоси "впекло", же ем не дістал битя, лем од того часу няньо ліпше пильнували свого дуганчака.

В нашым селі было два склепы і кооператива, до того были ішы дві трафікы. В єдным склепі продавали такы страшакаы "корковці". Декотры хлопчыска більше заможнійшы з дому купували си готы "револьверы", але мене не было на тото стати, хоц барз хтіл ем мати таку забавку. Єдного разу, коли мама нарыхтували полний кошук яец, якы мали в торговий ден в місті продати, я задумал взяти собі кус з тых яец на купно страшака. Так ем тіж зробил, лем же тото "кус", то было праві піл кошыка. Занюс ем яйця до склепу, за них дістал корковец і пачку корків. Так задоволений стрілял ем, хвалил ся і парадувал з тым "пістолетом". Але скоро ся выдало, мама наробили крику, же хтоси ім яйця покрал. Няньо товды збили мя порядні, корковец одобрали і занесли до склепу, склепника высварили, чого од мене таку кількіст яец брал і чого таку дурну забавку мі продал. Склепник грошы за корковец оддал, за коркы юж ніт, бо іх юж не было, вспіл ем вшыткы выстріляти.

А што было дале? Далє дітинства юж не было, бо выбухнула війна, страшна, кырвава - было мі товды лем тринадцет років, але юж раптовні стал ем ся дорослым і поважnym як старец, хоц малолітній.

В уйчыны

З уйчыном Орином не виділ ем ся хыбаль з десят років, бо все якоси так сходило, аж котрысого дня сіл ем до автобуса і поїхал.

Входжу на подвіря, якоси пусто, але пізрил ем в право, а в саді виджу уйчыну при сушарні овочів. Крутит ся коло того пеца і "орудує" кочергом.

- Дай Боже шестя, уйчын! Одложыла кочергу і пізрила на мя.

- О, витай Василю!

Мало ся змінила за тых десят років. Здавало ся мі, же деси навет выросла, але то хыбаль зато, же кус схудла. Підышла, але ани ся не привитала, бо в руках тримала пригоршцы грушок, якы перед хвильом двигла зо землі.

- Но, як видиш - гварит - грушкы сушу, бо в місті овочы поничім. Вчєра понесла-м до міста два кошыкы, то ани ся никто не звідал, то-м назад привлекла. А жебы то ішы здоровля было, як в люди, а ту впілперек пече як огньом, в боці коле як шпильом і ніг не чую. Треба бы полежати, а думаш, ест коли? - То ту, то там, і неє коли ани в гору пізрити за тыма грушками, а бодай бы они на пняку высхли! А ту Оленины куры внет на голову влізут...

- А де, уйко? - звідує ся.

- Аджеж, я і гварю твому уйкови; воз і постинай до холеры тоты грушкы, або сам ся нима трап. Та де там! - Пішол деси, а ты бабо хоц на троє ся розорвий. А ту в боці болит, в голові стрікат і полежати бы треба, а ту неє коли, хоц сяд і плач! А ту іщы і тоты Оленины куры, а бодай они і выздыхали до єдної.

- А, деж вашы хлопці? - звідує ся, бо хочу змінити тему бесіды.

- Та оно никому непотрібне, ни хлопцям, ни старому. А я цілий ден коло тых грушок, ани выпростувати плечы неє коли, а ту стрікат, та цмит, же аж в очах темніє. Іщы як єм была молодша, то якоси было, а тепер юж силы неє, а на базарі овочы поничім, ништо ся ани не звідат, вчера назад два кошы ледво-м привлекла.

Уйчына бесідує і бесідує, а ту сонце завернуло юж к заходови і в брісі мі гурчят.

- Уйчын! - кричу, бо юж єм не вытримал. - А вы істи гнес дашто готовили?

- То ту і в гору неє коли пізрити за тьма грушками, та жебы то были як суцы, але то всьо сама хробач, лем до рову выметати, а на базарі ани за дармо не хотят, два кошыкы мусіла-м назад двигати. - Гварю старому - ноле покроп синім каменём (сірчан міді), то хробаків не буде, та де там - він все нема коли. А оно так в крижах ломле, а руки мліют.

- Но, а як вы взагалі жыєте? - кричу голосно, бо юж єм гет втратил надію не лем на обід, але і на вечерю.

- А ись! - Жебы вас шляг трафил! - Ту уйчына вхопила кусок цеглы і шпурнула ньом під грушку медже куры. А ись! Куры розлетіли ся на всі стороны, але уйчына іщы дале метала за нима грудками землі. Ох-ху! - гварит задыхана - не дают холерны куры ани хвилі спокою. Я свої заперла, а Олена свої ніт, лем выпустила, а сама повлекла ся деси помедже хыжы. А ту лем грушка впаде, а они як саранча, присядут і роздзюбуют. А ту мя впілперек так пече...

- Но, будте здоровы, уйчын, бо мя остатній автобус лишыт.

Десят років єм не был в уйчыны...

Мали лемкы тверды головы

Было то давно, хыбаль за цисаря Франца Йозефа. В єден осінний вечер в корчмі Абрама сідили собі при столі дває кумове - Гаврил і Данько. Сідили собі, попивали палінку і нарікали на тяжкы часы.

- Знате пгго, куме? - гварит Данько - неє на тым світі справедливости. Вшытко пгго хлоп купує, ест барз дороге, а што продає - барз туне.

- Так, так, правду гварите, куме - признал Гаврило.

- Но, лем си подумайте - тягнул дале Данько - мам на продай теля. Быцьок, юж му три тыжні минуло. Но, крас теля, тлусте. Моя стара яйця му до молока била, жебы было красше, а гнес пришол Лейба - но, тот гандляр, і знате кельо мі давал? Три риньскы! Та то пілдармо, та то злодійство в білий ден. І не дал єм! Повіл єм му, же най ту здохне, а не дам за глупство.

- Є, та добрі сте зробили, куме, бо аж гріх так туньо дати - потвердил Гаврило і скричал до корчмаря:

- Ноле, Абрам - налій іщы по пілкватеркы!

- Юж даю - одрюк гречні корчмар і поставил перед кумами нову фляшку.

Выпили і задумали ся.

- Знате што? - перервал молчанку Гаврило. - Я вам дам два риньскы, а теля заріжеме на спілку. Што вы на тото?

- Добрі сте подумали, куме. Дате мі лем пілтора риньского, бо мі іщы скоро остане.

- Гей, Абрам - кельо даш за скору?

- Но, залежыт яка скоро? - Я можу юж вам дати кварту горілки - лем жебы не была порізана при скоруваню - застерюг Абрам.

- Не буде порізана, лем доложыш ішы пачку бакуну -потвердил Данько.

Абрам доложил, а кумове взяли палінку, бакун і вышли з корчмы.

На дворі гет стемніло, а они юж мали добрі в чубах. По дорозі урадили, же підут зараз до Данька і теля заріжут, бо неє што так доброго інтересу одкладати. Коли підышли під кучу, Данько рюк:

- Вы, Гаврил, вытягните теля з кучы, притримайте за хвіст, а я го дачым насамперед оглушу.

Взял Данько буковий толчок, што ним пацятім компері ся толкло, а Гаврило юж тримал теля за хвіст, але оно - як то теля - скакало, хотіло му втечы.

- Но, бийте куме! - кричал знетерпливений Гаврило.

Данько замахнул ся на осліп, бо было темно, вдарил раз - теля скаче, вдарил другій, а Гаврило як заверещыт:

- До холеры, куме! - як ішы раз мя вдарите по голові, то верабоже - пуцу теля!

Потоп

(з оповідань нанашка Тимка)

Я часто (і не лем я) любил заходити до нанашка Тимка, не лем зато, же нанашко знал добрі оповідати о минулых діях, але і зато, же нанашка Наста завсе нас дачым почестували.

Єдного разу, а было то перед війном, ішы за Пілсудского, пришли зме з сусідом Фецьом до Тимка - нібы до його сына, Осифа, з яким зме до школы ходили. На дворі было брыд, бо ляло як з цебра.

- Йой, як ліє! - гварят нанашка Наста, потоп буде ци што?

- Якій там потоп? - поліє і перестане.

- А вы, хлопці, што знате о потопі? - звідал нанашко Тимко.

- Є, та знаме, бо ся вчыме релігії, і же... хотіли зме одповісти, але Тимко не дал дале бесідувати.

- О, я знам як вы ся вчыте! - Вы нич не знате, а як дашто - то кєпско. Перше то релігії вчыли, не так як гнеска. Треба было докладні ся навчыти, на памят, бо як ніт - священник так ти уха накрутил, же аж тріщало.

Треба признати, же нанашко Тимко знал оповідати кожду подію з біблії і выяснити далеко ліпше як гнесні катехеты, річово і докладні, так, же кождий мусіл зрозуміти. Так і тым разом, Тимко закурил тугого цигаря і зачал:

- З тым потопом то было так. Люди на світі намножыло ся юж дост гарді, а же Панбіг ім блогославил, то і рокы были добры, так же вшыткы мали хліб і до хліба, а і выпити было за што. Но і з того добробыту, людьом в головах ся поперевертало, так же зачали і о Бозі забывати, до церкви перестали ходити. Цілыма днями в корчмах сідили - пили і грішыли, а в пості жерли мясо і танцювали, а жебы Богу офіру даяку принести? - Та де там! Хоц втовды грошы на офіру не давали, бо Богу грошы были непотрібны. Втовды ся приносило жертву, а Панбіг дуже не вымагал; от, даке ягнятко, або мірку зерна, ярцю, оркішу ци пшениці або жыта. Лем жебы зерно было як належыт, не такє як то Каїн дал затухлий послід - о чым ем вам юж оповідал колиси.

Но і Панбіг смотрил на тоту людску розпусту і розгнівал ся страшні. Так повіл сам до себе: Жалую же ем створил чловека, така то підлота - я тото знищу до чыста. Але был там єден чловека праведний, котрий не грішыл, лем жыл по Божому зо своїом родином, а называл ся - Ной. Він мал трьох сынів, звали ся: Сим, Хам і Яфет. Они были

добры хлопці, лем тот середущий, Хам, был такій кус хамуватий. - А знате, як было на імя жені Ноя?

- Не знаме !

- Я тіж не знам - одповіл Тимко, бо в бебліі не пишут о тым. Може втовды бабы не мали такого значыня як гнес, што іх імен не споминали, а може і кщены не были? Хто знае. Бо як знаме з бебліі, то лем о хлопах споминают. Напримір: Авраам родил Исаака, Исаак родил Якова і т.д. - то таке, Книгом Родства ся называт. І не смійте ся бортакты - бо то гріх! Бо тото, же родил, то не значыт, же вродил хлоп хлопа, бо то неможливе, од того сут бабы. Родил: треба розуміти - сплодил. Так товды ся бесідувало і хыбаль пізнійше тіж. Была в чытальни така руска книжка, яку напісал Николай Гоголь, а звала ся "Тарас Бульба", і в тій книжці пише, як тот Тарас, старий козак, гварит до свого сына (што здрадил своїх, бо перешол на сторону ворога, бити своїх козаків) такы слова: "Я тебе породил, я тебе убью". Як видите і пізнійше так бесідували, але вертаме до потопу.

Закликал Панбіг Ноя і так повідат: Знаш што, чловече Ною, я постановил змести з лица землі люди, звірину, птахів і вшытко што ся рушат, бо юж дост нагрішыли, але ты і твоя родина сут в порядку, то вас помилую. І Панбіг казал Нойови збудувати ковчег - то ест таку велику шыфу, бо земля буде гет заляна водом і вшытко ся потопит.

- Так збудуеш корабель - ковчег, на триста ліктів долгій, пятдесят ліктів шырокій і на тридцет ліктів высокій. Як воземе під увагу, же локот іде деси понад піл метра должыны - то тот корабель малий не был. І казал Бог Нойови мазьом высмарувати тот корабель, з середины і з верхы, як тіж поділити на три плянтра і зробити перегороды на звірину, бо Ной мал приказ взяти на тогу шыфу по парі кождой звірины і птахів. Так треба знати, же тых перегород было барз дуже, жебы худобу і інчу звірину поодділяти, бо як бы разом вшытко до єдної кучы заперли - то най Бог заваруе - як бы ся того вшытко зачало бости і кусати! Ма ся розуміти, же Панбіг нарисувал Нойови плян того корабля, бо ани Ной, ани його сынове на будовах шыф ся не знали, зрештом там не было близко ани моря, ани більшой рікы.

Но, але треба было брати ся до будовы, а дерева треба было до фраса так, же Ной вытял в своїм лісі вшыткы кедры, сосны, ялиці і дубы, іщы і докупити мусіл, бо з громадского ліса му нич не приділили. А і люди мусіл іднати, бо сам з сынами не дал бы рады тото дерево пошкіпати і порізати на швалі. Іщы мазі треба было "напалити" зо смолівок на посмаруваня корабля, бо втовды Лосяне і Білянчане з мазьом по світі не іздили. Так вшыткы з Нойовой родины і зьіднаны теслі гарували од свиту до ночы, бо час наглил. А решта люди, тых грішників, то лем ся сміяла и докучала Нойови на кождым кроці:

- Гей, Ной! - де ты на тым шыфі будеш плавал - по тым плиткым потічку? - Ты не маш хыбаль добрі в черепі?

Але Ной нич ся не одзывал, лем затискал зубы і мырчал під носом. - Чекайте підлякы! - буде видно, хто ся з кого буде сміял, як лем приде тот потоп.

Но, збудували тот корабель, згідно з пляном. І загнали до нього всякой звірины по парі і птахів по парі, адже і гадів по парі. Ту нанашко повідат: Але гадів по што? - та не знам по якого гада? Потім гвошол Ной з женом, сынами, невістами і внуками. А Ной мал втовды около шістсто років. Ма ся розуміти, же перше нагромадили сіна і інчой пашы, жебы тогу гадзіну было чым кормити. Але хыбаль не вшыткых звірів взял Ной, бо як знаме, то гнес выкопуют кістя потворів передпотоповых, видно же таких не треба было - то іх не брал.

Як юж вшытко было в кораблі і позамыканы двері, товды як шустло дойджом, якбы ся хмара обірвала- моментально вшытко вколо заляло, а тоты грішники, што ся скорше сміяли з Ноя і його корабля, тепер лізли на дахы хыж і на дерева і просили:

- Ной! - Ратуй, воз нас на шыфу!

А Ной на то:

- Но, юж тя беру! - Смія ся тепер! - і замкнул окенницю, бо не хтіл на них смотрити. А дойдж лял чытердесят дни і чытердесят нчы, так же вода была на пятнадцет ліктів понад найвыжшы горы.

В часі потопу Ной і його родина роботы мали до фраса бо треба было звірину і птахів кормити, поіти і гній спід них вымітувати. Найгірше было з птахами, котры сідили на поді, то так напаскудили на сіно, же худоба не хтіла жерти. Родина мала што істи, бо си пригодила, а і козы, коровы і уці ся доіли, а куры, качкы, гуси і індикы ся несли. А Нойовы внуки, то цілыма днями сідили при борті і імали рыбы. То мали рыб так, же ся ім обрыдли. А коли дойдж перестал ляти і вода помалы опадала, треба было чекати ішы пят місяци, покля корабель не осяде на найвекшій горі, што ся зове Арарат.

Як юж земля кус підосхла і показала ся трава, втовды Ной казал отворити ковчег і выгнати вшытко на двір. І так зас звірина розышла ся по цілым світі, кожде в свою сторону, а Ной насадил винограду і зачал робити вино.

Раз деси сой кус за дуже выпил, то го так запянило (было горячо), же знял зо ся кошелю і нагавкы, но і так голий вснул в шатрі. Так го нашол голого сын Хам, якій заміст вітцьову голизну вкрыти, то закликал братів Сима і Яфета і гварит:

- Ходте ле, посмотрте ле, як няньо ся впили, як свиня і лежат голий. Але братя му повіли:

- То ты свиня! Бо так о вітци ся не бесідує. Потім вкрыли няня, а як вытерезвіл, то поскаржыли му, же Хам так поступил.

Втовды Ной ся роззлостил, збештал і проклял Хама, но хыбаль нич му з газдівкы не записал. А жыл аж девятсто пятдесят років. Аджек, так то было - закінчыл нанашко Тимко.

Ружана ци Томко

Было то барз давно, так давно, же ани я старий не памятам, но бо якже мам памятати, як мене товды ішы нигде не было. Є, та і мій няньо о тым не знал, бо втовды парібчыл собі в Гамериці. Робил в "шапі" (фабриці) і зараблял дуляры, як ся хвалил - дуляра і "квадер" (чверт) денно. Лем товды дуляры были дороги, же го, го!

Як ем юж згадав, было то барз давно, бо ішы перед першом світовом війном. Товды в нас, на Лемківщынi, де ішы не было Лемків, лем самы Руснакы, в декотрых селах одбывали ся велькы ярмакы і то нераз більшы як в містах, на котры приїзджали (або приходили) купці і гандляре з далека - аж з Мадярів, бо так звали товды Угорщыну і част Словаціи.

Як мі оповідал уйко Петро, то тот ярмак одбывал ся в Незнайовій або в Ждыни. Мі ся здає, же скорше в Ждыни, бо якбы в Незнайовій, то Мосько не мусіл бы іти з коровом до Горлиц през Магуру. Бо ту ходит о гандляря Моська. То був гандляр, Жыд, але де мешкал - не знам. Вірил в ріжны чары і забобоны.

Так то пришол Мосько на ярмак, жебы дашто купити, а потім тото "дашто" з зыском продати. А же Мосько не належал до богатых, то смотрил за дачым туньшым. Пішол медже худобу, а было ей дуже; коні, коровы гарды, дійны, тювны і тлусты рогаты волы - армелисты і сейкы сивы з рогами долгыма як трембіты. Но, Моська на таке штоси не было стати, аж дізрил там корову худу, червену, котра хыбаль не была ани тювна, ани дійна. Стояли при ній хлоп з женом, ей власникы. Мосько повіл гарді:

- Дай Боже щестя! - і звідал ся - то ваша коровина?

- Но, певно же наша, а чыя бы была? - одповіл не барз гречні газда.

- То до проданя, ци сте може купили?

- Ніт, не купили - до проданя - одрюк газда.

- То кілко хочете за тоту скору і кости?

- А, кілко бы-с дал - звідал газда?

- Но, кілко... дам пят риньских!

- Йой, жебы тя холера взяла - скричала газдыня. За пятку, то ід сой козу купити, гаде еден!

- Ноле, газдынь, не проклинайте, бо то гріх. Я могу вам обіцувати і три риньскы, а вы си можете цінити і двадцет риньских, але проклинати не треба - бо то гріх великій.

Баба, якбы кус заганьблена, гварит:

- Та дай хоц з пятнадцет.

- Што? За пятнадцет, то я могу купити корову, што ма не лем скору і кости, але і мясо.

По дост долгым торзі і битю ся по долонях, Мосько купил корову за еденадцет риньских. А, же на другій ден мал быти ярмак в Горлицях, то Мосько был певний, же там худоба кус дорожша, і за тоту корову возме пятнадцет риньских і то ся оплатит.

По заплачыню, Мосько звідал газдыню, як ся корова называт:

- Ружана - одповіла газдыня.

По ярмаку Мосько привязал Ружану до плота, а сам пішол до ждынской корчмы дашто перекусити.

Коли зіл селедця і дві булky, выпил піл деца оковиткы, вышол з корчмы.

Юж вечеріло. Мосько одвязал корову од плота і попровадил дорогом што вела зо Ждыні до Горлиц. Ішол помалы, попасал Ружану в придорожных ровах, жебы рано не была голодна. Задумал гнес іщы дійти до Ропиці Руской, а там переночує в Йоска. Зас раніцько встане і поведе ей до Горлиц. Так ідучы, помалы дішол за Гладышів, а потім през Магуру дорога провадила лісом. Мосько был сплячий, лем же він потрафил дримати і іти. Хыбаль про то знали якісы бетяре з Гладышова або з Вірхні, бо трьох пішло за Моськом в ліс. Мосько ішол і дримал. Не почув, же тоты бетяре одсилили мотуз корові з рогів, так заложыли єдному з поміж себе на карх, а корову погналі назад до села.

Лем раз, Мосько почув:

- О Боже! Ратуй мою грішну душу. Спочатку подумал, же ся му лем так здає, же корова чомси пристанула.

- Но, под Ружана, под - повіл Мосько і сіпнул за мотуз. Але Ружана не рушыла ся з місця, лем зас хтоси бесідувал:

- Ой Боже! Збав мя грішного і помилуй. Мосько перестрашыл ся на добрі, юж ся і дримати не хтіло.

- Што ест? Хто там?

В темности дізрил, же заміст коровы, тримат на мотузі якогоси дост тугого драба.

Моськови волося дубом стало.

- А ты, хто? Де моя корова?

- Є, та то я был том коровом. За моі гріхы зістал єм зачаруваний. Так, же в ден єм коровом, в нocy человеком.

- Йой, Боже! - То страшна кара быти коровом, котру безничого можут дати до шляхтуза (різні). - Но, што мі тепер з тобом робити - гварит Жыд.

- Пуст мя - як з мене тото проклятя зыйде, то я ти вынадгороджу.

- Но добрі, юж добрі, лем жебы-с мі вернул мою страту?

- Верну, верну - не бій ся.

Мосько одсилил бетярови мотуз з карку, скрутил го і сховал до кышені халата.

- А, як тобі на імя, нещестнику - звідал ся Мосько?

- Є, та Томко.

- Но, то ід з Богом, Томку - дай ти Боже, жебы-с більше не был коровом.

Пізном ночом дішол Мосько до Йосковой корчмы в Ропиці Рускій, де переночувал, але о своїй пригоді, яка го спіткала на Магурі, не повіл нікому.

В Горлицях на ярмак Мосько пришол дост пізно, зато же заспал, бо і пізно спати пішол. Походил по торговици, попризерал ся, як гандель іде.

Лем раз смотрит, а його Ружана єст там, медже інчом худобом, котру закупил гуртом якісий богатий гандляр.

Лежыт собі Ружана медже том худобом і спокійні румегат. Підышол до ньой, погладил ей по худым хырбеті, потім нахылил ся і шепнул їй до уха:

- Як виджу, зас замінил єс ся в корову, але я тя Томку юж гнескы не куплю.

Сафат в Раю

Жыл і был в єдным бюрі, бюраліста і бюрократа, Сафат Кліщ. Великій формаліста, якій през цілий час борол ся зо злом. Но, але злодійка смерт передвчасно выбрала Сафата зза бюрка, хоц юж праві сорок років, як Сафат Кліщ трудил ся для добра другых, але напевно іщы дачым бы ся прислужыл.

Він в часі свого урядуваня написал понад пїлтора тысяча скарг і доносів і праві тільки анонімів. Бывало не раз, же і на свій кошт тот анонім выслал.

Купа люди ся зобрало на похороні, а кілько было вінців і букетів! Лем участники той смутной процесії чомси не были смутны, як бы ся скрыті підсміхували, шептали єден до другого: но нарешті го чорты взяли...

Декотры просто з цмонтеря пішли до корчмы "опити" Сафатову смерт. Ледво тоты участники похорону вспіли выпита по пиві і по три погарикы "чыстой", як Сафат Кліщ, хоц мал скеруваня, в яком стояло чорно на білым "за злы учынкы, приділений до Пекла", влетіл до райской почекальні і од разу остро до секретаркы, Марії Магдалины:

- Гей, дівусь! Повідж св. Петрови, же безправно ображений Сафат Кліщ просит о авденцію.

Коли Петрови о тым донесла, то аж ся му на лысій голові, решта волося зіжыла.

- Хто? Кліщ! - З нервів гукнул, гылтаючы дві таблетки "еленіум". - Вышмарте го! Жебы мі ту ним не смерділо!

Петро тремтячом руком выкрутил номер телефону.

- Гальльо! То ты, св. Ілія Пророк? Каж запрігати в свою огнисту колесницю, воз зо двох ангелів і завез того проклятого Сафата Кліща - просто до Пекла! Оддай сволоч чортам і не забуд взяти поквітуваня.

Як верещал, як ся одгражал Сафат, заперал ногами, нич не помогло. Тугы ангелы вхопили го і шмарили на огнисту колесницю, а пак довели в Пекло. Чорты деликатно взяли Сафата Кліща на вилы, шмарили в котел з горячом смолом під номер інвентаризацийний 69999. Сафат сплюнул смолом і заверещал:

- Підлякы! Чекайте, вы іщы мя попамятате!

Но, і ту в Пеклі зачал Сафат Кліщ комбінувати, думал як бы то чортам докучыти.

Выхылял голову з котла, жебы видіти, што ся діє. Але за таке każde "выхыліня", Сафат доставал по голові вилами од дижурного чорта. Взят він і выгрыз в котлі (хоц мал лем решту зубів) малу щербину, през котру обсервувал што ся довкола робит.

По якісым часі, не знам яким способом, на столі Люцифера появило ся писмо од Сафата Кліща, такого змісту:

"Володарю Пекла! Вас тот безпорядок доведе до руїны. Жадна програма занять ся не провадит, під котлами палят, коли ім ся захце. Обслуговий персонал грає в газардны гры; очко, покера, попритым вульгарні ся одзывают. Коли єм просил вчера о книжку скарг, то мі показали фігу. Не буде секретом, же в Пеклі шырит ся корупция. Смію донести, же в котел нр. бббб/ббг преляли з мого три відра смолы, в наслідок чого температура в мене впала до +666 градусів, што не згідне з регуляміном, нарушат то технологію пекельной нормы і статут".

- То Сафат Кліщ в нас?! Серст на Люцифері ся зыжыла, од рогів по конец хвоста. - Ага, то св. Петро мі тоту свиню підшмарил. В Рай го, сукінсына!

Того дня чорты дискретно перешмарили Сафата Кліща през райскій паркан.

Та то вопіюще беззаконіє - чытал внет скаргу Петро, достарчену через Сафата, де тот писал, чым то святы ся не занимают.

Заміст корыстной работы, то си брэнкают на гушлях, а при райскій брамі не пильнують? Коли єм перший раз гвошол до Раю, ани мя нихто не зауважыл! А небесны дівичі, то през пліт чортам языки вказуют. Де ту моральніст!

- О, Боже, тот зас ту! - Петром аж затрясло. - А в Пекло го зараз!

Так то през пару років перемітували Кліщом з Раю в Пекло, а з Пекла в Рай. За тот час, з причины Сафата, з Раю зробило ся Пекло, а в Пеклі жытя чортім так обрыдло, же мало не подуріли.

На конец Рай з Пеклом порозуміли ся - дішли до згоды. Спільныма силами доставили Сафата Кліща на Землю.

А вы добры люде, пильнуйте ся на Земли, бо Сафат Кліщ, зас єст серед вас.